

İlmî Yazılarda Uyulması Gereken Esaslar

Prof. Dr. Gündüz Bayırlı ()*

G İ R İ Ő

Çetin (2) 1963 de «Bilimsel çalışmalarına başladığı zaman uğradığı ve halletmek zorunda kaldığı güçlükleri gözönüne alarak, genç arkadaşlarına bir nebze faydalı olabileceği ümidiyle» neşrettiği «Deneysel bir çalışma ve Tezin Hazırlanışı» başlıklı yazıda, ilmî bir araştırmanın nasıl hazırlanıp yazılacağını en ince noktasına kadar çok güzel anlatmıştır.

Ata (1) 1964'de «İlmî Travaylar Hakkında» başlıklı yazısında «Travay yapan genç meslektaşların ilmî çalışmalarında bazı eksiklikler görülmekte ve maalesef bu travayların pek azı tarafsız bir kritiğe tahammül edebilmektedir», diyerek, ilmî travayların nasıl hazırlanıp yazılması gerektiğini belirtmiştir.

Gerçekten çok güzel hazırlanmış ve yazılmış bu iki yazıdan, 1965 yıllarında doktora tezine çalışırken ve daha sonraki yazılarım için çok faydalandım.

Yeni çıkan YÖK. Yasalarına göre, «Yardımcı Doçent» ve «Doçent» ünvanlarını almak için, neşriyatların incelenmesi gerekiyor. Bu nedenle bir çok adayın neşriyatlarını incelemekle görevlendirildim.

(*) İ.Ü. Dışhök. Fak., Dış Hastahkları ve Tedâvisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

İncelemelerim sonunda, bazı arkadaşlarımın, bir ilmi yazı plânını dahi bilmediklerini veya bildikleri hâlde yazılarında uygulamadıklarını, üzüntüyle gördüm. Arkadaşlarıma yardımcı olur ümidiyle, ilmi yazılarda uyulması gereken esasları belirten bu yazıyı yazmaya karar verdim.

İlmî neşriyatlar : Kitaplar, İlmî Araştırmalar, Vak'a Takdimleri, Makaleler; olarak ayrılabilir.

Kitap yazılmasında uygulanacak esaslardan bu yazıda bahsedilmeyecektir.

İlmî Araştırmalar :

İlmî araştırma, bir konunun ya lâboratuvar ya klinik veya hem lâboratuvar hem de klinik tetkiklerle incelenerek bir sonuca varılmasıdır.

İlmî araştırmaya başlamadan önce geniş bir literatür taraması yapılır. Literatür taramasına en son neşredilmiş yazılardan başlanır. Buradan geriye doğru gidilir. En son neşredilmiş yazının literatürüne bakılır. Orada konuyla en yakın olduğu tahmin edilen literatürler seçilir. Bu literatürler ele geçirilip, onların da kaynaklar kısmından ilgililer seçilerek eski tarihlere doğru zengin bir literatür dosyası hazırlanır. İlmî olarak hangi tip yazı yazılırsa yazılsın bu literatür incelemesi esasları mutlaka uygulanmalıdır.

Seçilen literatürlerin süratle gözden geçirilmesinden sonra, çalışılacak konu tekrar incelenir. Gerekirse değişiklik yapılabilir. Konunun yeni olması veya daha önce incelenmiş bile, henüz tam bir sonuca varılamamış hâlde bulunması tercih edilir. Çok incelenmiş ve tamamen açıklanmış bir konunun seçilmemesi gerekir.

Konu tamamen açıklığa kavuştuktan sonra, literatürlerdeki gereç ve yöntem kısımları gözden geçirilir. Uygulanacak gereç ve yöntem en ince noktalarına kadar tesbit edilir. Hattâ düzenli bir yazı hâlinde yazılırsa, araştırmanın gereç ve yöntem bölümü hazırlanmış olur.

Bunu takiben araştırmanın lâboratuvar veya klinik çalışmalarına başlanır. Pratik çalışmalar devam ederken, literatürlerin sırayla incelenmesi yapılmalıdır. En son literatürden başlanarak uygulanan yöntem, bulgular ve tartışma kısımları dikkatle okunur veya tercüme edilerek mühim kısımları bir özet hâlinde yazılır. Bu özetde araştırmacı veya araştırmacıların hangi yöntem uyguladıkları ve sonunda ne buldukları kısaca belirtilir. Tartışmanın önemli kısımları ayrı kâğıda not edilir.

Literatürler okundukça her birine 1, 2, 3 vs., hâlinde sıra numarası verilir. İleride literatür diziminde kolaylık olsun diye, 10×15 cm boyutlarında küçük kâğıtlara yazarın soyadına göre, literatür yazılır. Bu küçük kâğıtlara da esas parçadaki numara yazılarak bir zarf içinde saklanır.

Literatürler tamamen incelendikten sonra, pratik çalışmalar bitmemiş olsa bile araştırmanın yazılmasına başlanabilir. Bu sırada, giriş, genel bilgiler ve kaynakların incelenmesi ve materyal ve metod kısımları yazılabilir.

Bir ilmî araştırma şu kısımlardan oluşur;

- 1 — Giriş,
- 2 — Genel bilgiler ve tarihçe,
- 3 — Materyal ve Metod,
- 4 — Bulgular,
- 5 — Tartışma,
- 6 — Sonuç
- 7 — Özet
- 8 — Literatür.

1 — GİRİŞ

Giriş kısmı bir veya iki sahife olur. Bu kısımda, önce konunun o güne kadarki gelişimi kısa ve açık cümlelerle ve literatür belirterek anlatılır. Burada, yapılacak araştırmanın amacı mutlaka belirtilir. Amacımız «X» dolgu maddenin antibakteriyel etkisini incelemektir; veya «amacımız iki dolgu maddenin dayanıklılığını karşılaştırmaktır» gibi mutlaka amaç belirtilmelidir.

Amacın belirtilmesi, «giriş» kısmının son paragrafını oluşturur. Bunu takiben genel bilgiler kısmına geçilir.

Yazı dili açık ve sade olmalıdır. Türkçe karşılığı bulunan yabancı kelimeler mutlaka Türkçe yazılmalı, karşılığı olmayan kelimeler tırnak içine alınmalıdır.

2 — GENEL BİLGİLER VE TARİHÇE

Bu kısımda asıl bahsedilecek olan, kaynakların sıralanmasıdır. Fakat, bazı araştırmalarda, yani bir dolgu maddesi veya yeni bir aparey, yahut yeni bir cerrahî teknik uygulanacaktır. Bu yeni madde, aparey veya teknik hakkında kısaca bilgi verilir. Eğer, böyle bir yenilik yoksa, doğrudan doğruya tarih sırasına göre kaynakların sıralanmasına geçilir.

Genel bilgiler kısmı ülkemizde maalesef yanlış yazılmakta, araştırmanın sayfa adedini çoğaltmak için bir fırsat olarak kullanılmaktadır. Genel Bilgiler kısmında, klâsik bilginin tekrarından kesinlikle kaçınılmalıdır.

Örneğin : Bir dolgu maddesinin pulpaya etkisi incelenecekse pulpa histolojisini genel bilgi diye yazmak, çok hâtâlıdır. Etkisi incelenecek madde yeni bir madde ise sadece onun özelliklerinden bahsedilir. Dentin üzerinde bir araştırma yapılacaksa dentin veya mine histolojisinden sayfalarca bahsetmeğe gerek yoktur. *Kısaca özetlersek, genel bilgiler kısmında, klâsik bilgilerden bahsedilmez, eğer yeni bir konu varsa ancak ondan bahsedilir.*

Genel bilgiler bitince, hemen kaynakların özetlerinin sıralanmasına geçilir. Bu sıralama tarih sırasına göre olur. Burada yazılacak araştırma özetleri şöyle plânlanır: Her araştırmada ayrı ayrı hangi metod uygulanmış, insan veya hayvanda; kaç vak'a da ne yapılmış ve sonuçta ne bulunmuş. Birer paragraf hâlinde bunlar yazılır. Bu kısımda araştırmaların tartışmaları bulunmamalıdır.

3 — MATERYAL VE METOD

Araştırmada kullanılan bütün araç ve gereçlerle, uygulanan metod en ince noktalarına kadar yazılır. Klâsik metodları anlatmaya gerek yoktur (2). Bunlar, başka araştırmacılar tarafından da kullanılmışsa, literatür belirtilir.

4 — BULGULAR

Bu araştırmada elde edilen bulgular tek tek yazılır. Gerekirse tablolar, grafikler ve fotoğraflarla bulgular anlatılır.

Tablolardaki her hanenin ne olduğu belirtilir. Rakamlar ayrıca paragraflar hâlinde anlatılır. Grafiklerin de anlatılması gerekir. X ve y eksenlerinin ne olduğu ve birimleri mutlaka yazılmalıdır.

Fotoğraflar siyah - beyaz veya renkli olabilir. Radyografilerden fotoğraf alınırken çok dikkat edilmelidir. Radyografiden fotoğraf ön yüzeyden alınmalıdır, aksi hâlde sağ dişler sol diş gibi; sol dişler de sağ diş gibi basılmış olur.

Histolojik preparatlardan fotoğraf alınmışsa büyütmenin ne olduğu mutlaka yazılmalıdır.

Bütün fotoğrafların altında, o fotoğrafta önemli olarak neyin veya nelerin görüldüğü açıkça belirtilir.

Bu kısımda sadece, araştırmada bulunanlar yazılır. Onun için başka hiçbir literatürden bahsedilmez. Ayrıca, bulunanlar hakkında tefsir yapılmaz.

5 — TARTIşMA

Bu bölüm, araştırmanın en önemli kısmıdır. Burada vak'a seçimi, uygulanan metod ve bulgular, diğer araştırmacılarınkilerle karşılaştırılır.

Uygun olan veya uygun olmayan kısımlar, nedenleriyle açıklanır.

Önce vak'a seçiminin tartışması yapılır. Niçin o vak'alar seçilmiştir, anlatılır. Yahut niçin o madde kullanılmıştır, tartışılır. Metodun niçin seçildiği ve uygulandığıının tartışması da yapılır.

Daha sonra, bulguların tartışmasına geçilir. Burada, bulguları uzun olarak tekrar etmekten kaçınılmalıdır. Çünkü, daha önceki bölümde zaten yazılmıştır. Bulgular başka araştırmacıların bulgularıyla karşılaştırılır. Bu araştırmadaki bulgulara uygun olan araştırmacıların bulgularının niçin uygun olduğu anlatılırken uygun olmayanların da niçin uygun olmadığının açıklanması gerekir.

Bu araştırmadaki yeni ve ilginç bulgulara işaret edilir ve bunlarla ilgili tahminler yapılır.

«Konuyla ilgili başka literatür bulamadık» diyerek başka araştırmacıların bulgularıyla tartışmadan kaçınmak çok hâtâlı olur. Çünkü, hangi araştırma olursa olsun onunla, çok yakından olmasa bile, ilgili birçok yazı bulunabilir. Geniş literatür çalışması yapıp ilgili araştırmalar bulunmalıdır.

6 — SONUÇ

Araştırmada bulunan sonuç veya sonuçlar kısa kısa yazılır. Her bulgu ayrı maddeler hâlinde belirtilir.

7 — ÖZET

Araştırma kısaca özetlenir. Bir Türkçe ve ayrıca en az bir yabancı dilden özet yazılır.

Özet, araştırmayı gerçekten kısaca anlatmalıdır. Ne yapıldığı ve sonunda ne bulunduğu belirtilmelidir.

8 — LİTERATÜR

Bir araştırmanın yapılması veya bir yazının hazırlanması için faydalanılan literatürler sıra ile düzenli hâlde yazılır. Metinde adı geçen literatürün listeye yazılması gerekir.

Ancak, gerçekten kıymetli olan ve o yazıda faydalanılan literatür listeye alınmalıdır. Gösteriş olsun diye, okunmadığı hâlde fazla literatür yazılması bilim çevrelerinde hoş karşılanmaz; aksine yazar hakkında olumsuz bir düşünce uyandırır (2).

Yazar, okuduğu bir yazının sonunda bulunan literatürleri, kendisi de okumadan literatürüne almamalıdır. Ancak, ayrı ayrı okuduğu literatürleri, kendi literatürüne alabilir. Bazan gerçekten kıymetli bir bilgi veren literatür vardır, başka bir yazının içinde görülmüştür, yazar bunu aramış bulamamıştır. Kendi yazısına aldığı takdirde, bunu kimden aldığı belirtemelidir. Bunun için önce ele geçmemiş yazı literatür olarak yazılır, bunu takiben «alınmıştır» kelimesi ve ardından alındığı yazı literatür olarak kaydedilir. Deneysel çalışmalar ihtiva etmeyen yazılarda faydalanılan literatürün metin içinde bildirilmeden yazının sonunda verilmesi yeterlidir. Deneysel çalışmalar yazıldığında ise, istifade edilen literatürün metin içinde mutlaka gösterilmesi gerekir (2).

Bazan, henüz neşredilmemiş çalışmalar olabilir; yazarın müsaadesi alınarak literatürde gösterilebilir. Neşredilmediği belirtilen, şahsî konuşma, konferans ve ders de müsaade alınarak literatüre konabilir.

Literatürün bir düzen içinde diziliş ve yazılış şekli, ülkelere ve mecmualara göre değişiktir. Literatür, ya metindeki geçiş sırasına göre numaralanır veya yazarların soyadlarının alfabe sırasına göre dizilir ve numara verilir. Metinde bahsedilen literatürün numarası paragrafın sonuna parantez içinde konur veya yazarın soyadı ve çalışmanın yapıldığı tarih parantez içinde yazılır ve bu literatür numarası paragraf sonuna konmaz.

Literatürler aşağıdaki şekilde yazılır :

Literatür numaralanmışsa;

- 1 — Sıra numarası ve bundan sonra «—» veya «.»
- 2 — Yazarın soyadı ve bir virgülü takiben adının veya adlarının sadece baş harfleri büyük harfle yazılır ve her birinden sonra bir nokta konur.

İki yazar varsa isimleri arasında «ve» veya «, ve» konur.

İkiden fazla yazar varsa herbirinin ismi arasında «.,» en son yazarın isminden evvel de «.,» ve konur. Yazarlar 3 den fazla ise yalnız birincisinin soyadı ve adı yazılıp virgöl konduktan sonra «et al» yazılabilir.

3 — Bunları takiben «.:» konur.

4 — Yazının yalnız ilk kelimesinin ilk harfi büyük olmak üzere başlığı ve sonuna virgöl konur.

5 — Derginin «Index Medicus» da kısaltılmış adının her kısaltılmış kelimesinden sonra bir nokta ve son noktadan sonra virgöl konur.

6 — Derginin cilt numarası ve iki nokta üstüste konur.

7 — Yazının dergideki ilk sayfasının numarası ve araya bir çizgi konarak, son sayfasının numarası ve virgöl veya yalnız ilk sayfasının numarasını takiben virgöl, konabilir.

8 — Derginin yayınlandığı sene ve nokta, konur.

Örnek : Bayırlı, G.Ş. : Kök kırıklarının Tedâvisi, D.D., 4 : 235, 1973.
Bayırlı, G.Ş., and Curilovic, Z. : Periodontal Condition in Turkish recruits, Community Dent. Oral Epidemiol., 4 : 25, 1976.

Literatürde geçen kitap, monografi ve broşürlerin bildirilmesinde yazarın önce soyadı sonra adının veya adlarının baş harfleri büyük harflerle ve herbirinden sonra bir nokta konur. Başka yazar ve yazarlar varsa, araya virgöl konduktan sonra onlar da aynı şekilde yazılır. Eser bir Müessese tarafından yazılmışsa, yazarın ismi yerine Müessesenin adı yazılır. Bundan sonra kitabın adı, varsa kaçınca baskı olduğu, kitabın basıldığı matbaa, şehir ve sene araya virgöl konarak yazılır. Faydalanılan sayfalar da bildirilebilir ve bu sayfa numaraları kitabın basıldığı yılı bildiren rakamlardan önce veya sonra yazılabilir.

Örnek : Ingle, J.I., and Beveridge, E.E. :
Endodontics, 2nd Ed, Lea and Febiger, Philadelphia, 1976.

VAK'A TAKDİMLERİ

İlginç olan vak'aların bildirilmesine «Vak'a Takdimi» denir. Tarifinden de anlaşılacağı gibi, vak'anın ilginç olması gerekir. Hangi vak'a ilginçtir, sorusuna şöyle cevap verilebilir;

— Çok az sayıda görülen vak'alar ilginçtir.

Örneğin : Çeşitli anomalilerin içinde az oranda görülenleri, çok ender görülen tümörler.

— Literatürde o güne kadar hiç neşredilmemiş yeni bir anomali veya bir tümör yahut uygulanan yeni bir teknik olabilir.

Vak'a takdiminde önce bir giriş kısmı yazılır. Bu kısımda vak'anın ilgili olduğu hastalık hakkında çok kısa bilgi verilir. O güne kadar o konuda neşredilmiş başka vak'alar varsa, tarih sırasına göre sıralanır. En son paragraf olarak, *bu vak'anın niçin ilginç bulunduğu mutlaka belirtilir.*

Sonra vak'anın anlatılmasına geçilir. Hastanın cinsi, yaşı, sıhhi durumu açıkça belirtilerek, klinik, radyografik ve varsa lâboratuvar bulguları açıklanır. Bu kısmı okuyan kimse, vak'anın durumu hakkında tam bir bilgi elde edebilmelidir.

Vak'anın tedâvisi için bir girişim yapılmışsa, anlatılır. Tedâviden sonraki durumları da histolojik preparatların ve radyografilerin fotoğraflarıyla izah edilir.

Son kısım tartışmadır. Burada, vak'anın diğer vak'alara uygunluğu ve farklar, açıklanarak tartışılır.

Özet bölümünde de vak'a kısaca anlatılır.

MAKALELER

Önemli bir konuyu aydınlatmak için ilmi makaleler yazılabilir. Bir makaleyi iyi yazabilmek için geniş bir literatür incelemesi gereklidir. Literatürler dikkatle okunup tartışıldıktan sonra, plânlı bir yazı hâline getirilebilir.

İlmi makaleler için daha ziyade, son on sene içinde o konuda yapılan neşriyatlar incelenmelidir. Eski bilgiler de kısaca yazılabilir, fakat asıl olan yeni bilgilerin aktarılmasıdır.

Yazar kendi görüşlerini de katarak, hattâ diğer araştırmacıların fikirleriyle karşılaştırabilir de. Yazının sonunda bir de özet bulunur.

KAYNAKLAR

- 1 — Ata, P. : İlmî Travaylar Hakkında, *Odonto - Stomatoloji Dergisi*, 3 : 7 - 13, 1964.
- 2 — Çetin, E. T. : Dencyssel Bir Çalışma ve Tezin Hazırlanışı, *Yeni Tıp Alemi*, 12 : 7-14, 1963.